

***Трудова реабілітація інвалідів: можливості реалізації
в умовах ринкових перетворень***

Заярнюк О.В., аспірант

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми соціального захисту недостатньо захищених соціально-демографічних груп населення з кожним роком набувають все більшого значення. Актуальність цієї проблеми посилюється не тільки в соціальному плані, але і в економічному. Чисельність населення України скорочується (в 1989 році – 51,7 млн. осіб; в 2001 році – 48,9 млн. осіб; на початок 2005 року – 47,3 млн. осіб) [1, с. 358]. Відповідні втрати відбуваються в трудовому потенціалі нашої державі.

Водночас, ринкові перетворення економіки України обумовлюють зростання трудової мотивації громадян з особливими потребами. Це, передусім, економічні чинники, зумовлені низьким розміром пенсій та допомоги по інвалідності. За статистичними даними середній розмір місячної пенсії за інвалідністю з урахуванням компенсаційних виплат станом на 1.01.2005 р. становив 305,2 [1, 431], тобто трохи більше половини прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб. Очевидно, що за таких умов робота для інваліда є необхідною з точки зору його матеріального забезпечення.

Важлива роль в соціальному захисті недостатньо захищених груп населення повинна бути відведена соціальній відповідальності на підприємствах малого і середнього бізнесу. Крім виконання державних соціальних гарантій, передбачених Конституцією України, Трудовим Кодексом України і іншими нормативно-правовими актами, слід розвивати і корпоративну відповідальність безпосередньо на підприємствах і фірмах (підготовка і перепідготовка кадрів, оплата транспортних витрат і харчування, поліпшення умов праці, природоохоронні заходи і т.д.).

Про цивілізованість суспільства можна судити по тому, як воно ставиться до людей з обмеженими фізичними можливостями – інвалідів. На Заході це в більшості випадків повноцінні члени суспільства, в житті яких дотримана рівновага двох основних цінностей будь-якої людини – сім'я і робота.

Щодо ситуації в Україні, то тут приводів для оптимізму мало. Відповідно до Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21.03.1991 р. № 875-XII „З метою реалізації творчих і виробничих здібностей інвалідів та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом” [2] та „Забезпечення прав інвалідів на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їх безпосереднього

звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості. Підбір робочого місця здійснюється переважно на підприємстві, де настала інвалідність, з урахуванням побажань інваліда, наявних у нього професійних навичок і знань, а також рекомендацій медико-соціальної експертизи. Інвалідам, які не мають змоги працювати на підприємствах, установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою про виконання роботи вдома. Інваліди можуть залучатися до оплачуваних громадських робіт за їх згодою”.

Для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця.

Інвалідам створюються необхідні умови праці відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда. Дана програма надає інваліду можливість працювати, але не зобов’язує його до цього. З іншого боку, програма не позбавляє можливості посиленої роботи інвалідів 1-й і 2-й груп, для них зняті категоричні заборони „Без права роботи”.

Тепер для інвалідів можливі три варіанти працевлаштування:

- працевлаштування на звичайному робочому місці по вакансіях служби зайнятості, якщо рекомендації МСЕК не суперечать цьому;
- працевлаштування на спеціалізованому підприємстві, спочатку орієнтованому на використання праці інвалідів. Таким підприємствам можуть надаватися податкові пільги, інші форми фінансової підтримки.
- спеціалізовані робочі місця для людей з обмеженими можливостями на звичайних підприємствах. В 2004 році в Україні було створено 109 спеціалізованих робочих місць для інвалідів.

Але далеко не кожний інвалід, який потребує працевлаштування, володіє спеціальністю, що користується попитом на ринку праці. В цьому випадку потрібне додаткове навчання або перепідготовка.

Прошло небагато часу з моменту упровадження в широку практику працевлаштування інвалідів за індивідуальними програмами реабілітації. Порядок забезпечення індивідуальної програми реабілітації інвалідів регламентується Постановою КМУ від 22.02.1992 № 83 Положенням про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інваліда. За підрахунками служб зайнятості, суспільно-корисної діяльності прагнуть 65-70% інвалідів працездатного віку і більше половини тих, хто потребує допомоги і підтримки.

Індивідуальна програма реабілітації інваліда містить як реабілітаційні заходи, що надаються інваліду безкоштовно відповідно до програми реабілітації інвалідів, так і реабілітаційні заходи, в оплаті яких беруть участь сам інвалід або інші особи або організації незалежно від організаційно-правових форм і форм власності.

Держава забезпечує інвалідам отримання основної загальної освіти, початкової професійної, середньої професійної і вищої професійної освіти відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда.

Сучасна пенсійна система відносно інвалідів, на наш погляд є менш ефективною не тільки в порівнянні із зарубіжними системами, але і з колишньою радянською. В СРСР до 1981 р. існувала система, коли заробітна платня інваліда обмежувала (відміняла) його право на отримання пенсії. Відмова від колишньої системи по суті означала, що Україна фактично визнала два факти: (1) різке падіння життєвого рівня інвалідів, у тому числі працюючих; (2) нездатність інваліда досягти в суспільстві положення, коли він зможе забезпечити себе самостійно.

Прагнучи підтримати інваліда, Україна пішла за максимально витратним шляхом. В даний час практично зняті всі перешкоди до отримання пенсій (ослаблення порогів в призначенні інвалідності, зняття обмеження на отримання пенсії працюючим громадянам з числа високооплачуваних), одночасно з цим розмір пенсії зріс по відношенню до реальної заробітної платні. Принципової відмінності між пенсією через старість і пенсією по інвалідності для інваліда не існує. Інваліду по досягненні пенсійного віку дано право вибирати вид пенсії, і, природно, пенсіонер зупиняється на пенсії більшого розміру.

Діюча система пенсійного забезпечення в Україні не передбачає визнання з боку держави інвалідами громадян, які за міжнародною класифікацією могли б і повинні бути віднесені до таких. Таким чином, і реабілітаційні програми відносно „невизнаних інвалідів” не можуть бути розпочаті. Отже, соціальна спрямованість політики відносно інвалідів стримує розвиток реабілітаційної спрямованості.

Недосконалість існуючої системи фінансового забезпечення політики щодо інвалідів призводить до недофінансування окремих заходів цієї політики, до затримок по виплатах різних видів допомог і компенсацій, до реальної недоступності благ, що гарантуються законом. Основною перевагою пенсії як соціального виду допомоги інваліду є законодавчо закріплений обов'язок надання і гарантованість виплат. Решта видів допомоги, заходи відносно інвалідів не гарантують обов'язковість фінансування і, як показує практика, не фінансуються в повному обсязі.

Література:

1. Статистичний довідник „Україна у цифрах 2004 р.” / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. К.: „Консультант”, 2005. – 264 с.
2. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ ст. 17
3. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ ст. 18
4. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ ст. 19.